

De ruimte glimlacht.

Hoe kunnen *maisons vertes* inspireren bij de opzet en het organiseren van een ontmoetingsplaats.

Rudy Vandendorre

EXPOO, Brussel 25 april 2014

Ik dank het netwerk en expoo voor de uitnodiging om een lezing te geven. Men vroeg mij om iets inspirerend te zeggen over ruimte, nav het boek '*van aanraakbaarheid rijk*'¹ dat tot mijn plezier als inspirerend onthaald werd. Ik vermoedde voor vandaag een gemengd publiek, gaande van mensen die voor het eerst van ontmoetingsplaatsen horen, tot degenen die ons al bezig hoorden. De laatsten zullen zich eerst wat vervelen, omdat ik ten behoeve van de eersten een gebalde introductie zal geven over de werking van De Speelbrug en speelOdroom (geïnspireerd op de Franse *maisons vertes*), en hoe dit kan inspireren voor andere initiatieven.

De centrale stelling van deze lezing is dat de innerlijke ruimte van medewerkers, samen met de sociale ruimte van de organisatie vorm geeft aan de ruimte voor ontmoeting. Ik zal dan ook pleiten voor innerlijke vrijheid en voor organisatorische lichtheid. Dit schrikt misschien sommige welzijnswerkers af omdat van hen verwacht wordt dat ze met protocollen en recepten zweten en zwoegen aan het welzijn. Hopelijk zullen zij zich dan via deze lezing in een ongekennde ruimte begeven – onbekend maar snel bemind.

Na een interludium met inspiratie uit de kunstwereld zal ik tot slot wat meer registers opentrekken, om ook de gevorderden trachten te inspireren met een vignet uit de praktijk. Het zal u tegen het eind van deze lezing niet meer verbazen dat dit zal gebeuren door jullie te inspireren met niets. De spirit in het woord inspiratie is net zoals de geest van deze tekst immers: niets. Of beter: het is iets onnoemelijk; het is een no-thing, een niet-ding. Via Rilkes idee van *Weltinnenraum* (wereldbinnenruimte) zullen we eindigen bij de titel van deze lezing: *de ruimte glimlacht*.

¹ Enkel te koop via www.literarte.be

Het boek heeft een abstracte en koele wikkel, omdat de inhoud zeer concreet en redelijk warm is. Binnenin heeft het een vorm die sterk overeenkomt met de ervaring van het onthaal te verzorgen in een OP. Je kunt er van het ene soort tekst naar het andere springen, van theorie naar praktijk, en terug. De stijl is eerder *free jazz meets vlaamse polyfonie*.

Een ruimte voor ontmoeting: hoe maak je dat?

Laten we beginnen met enkele veel voorkomende misverstanden uit de weg te ruimen. U ziet, we zijn nog maar vertrokken, en we beginnen al op te ruimen, uit de weg te ruimen; zoals vaak is dat de eerste stap om ruimte te maken. Want ruimte is niet a priori gegeven, het is mensenwerk, het is een maaksel, een cultureel product.

Een eerste misverstand is het idee dat ontmoeten gelijkstaat aan *niet-moeten*. Dat ontmoeten het omgekeerde van moeten zou inhouden.

Etymologisch komt ont-moeten echter niet van een niet-moeten, maar van een beginnen te moeten, waarbij moeten 'tegenkomen' betekent. Zoals ont-bijten het begin van het bijten is. Ontmoeten is dus een begin van tegenkomen. In *encounter* is een *counter*, in *rencontrer* een *contre*. In de ontmoeting wordt dus ook ergens op gebotst.

De gedachte van 'niet te moeten' is hinderlijk voor de praktijk omdat de medewerker die hiervan uitgaat kinderen en ouders onthaalt met de onbescheiden uitnodiging "Hier moet niets". Deze vlag dekt echter ook een vervaarlijk "Hier kan alles". Op deze manier worden vooral de kiemen van angst gezaaid: angst voor de absolute vrijheid, voor het Alles dat zinloos is en Niets wordt.

Een tweede misverstand:

Wanneer ontmoeten een te beperkte invulling krijgt en/of gaat functioneren als een allesoverheersende doelstelling. Vaak komt de invulling voor van ontmoetingen tussen volwassenen die over hun ouderschap kunnen spreken – de ontmoetingsplaats reduceert zich dan tot één functie, die van het buurthuis. Een andere valstrik is de invulling die het ontmoeten tussen ouder en kind wil faciliteren en begeleiden. Men komt dan tot eigenaardige en overtrokken formuleringen zoals "Dankzij hun bezoek aan de ontmoetingsplaats hebben moeder en kind elkaar ontmoet". De onthaalmedewerker ziet zichzelf dan als een ontmoetingsdeskundige, een ingewijde in de ontmoetingskunde die aan anderen kan bijbrengen hoe ze elkaar kunnen ontmoeten.

Alsof er iets moet begeleid worden. Alsof dat zou kunnen. Er kunnen immers enkel voorwaarden of mogelijkheden geschapen worden.

Het woord 'ontmoetingsplaats' was bij oprichting van het Vlaams Netwerk

Ontmoetingsplaatsen tweede keuze. Liever hadden de Vlaamse *maisons vertes* deze initiatieven 'ontmoetingsruimte' genoemd, maar deze term zou in Vlaanderen voor verwarring gezorgd hebben met de bezoekeruimtes waar (moeilijk) gescheiden ouders met hun kind(eren) samenkwamen.

De voorkeur voor 'ruimte' wordt ingegeven door de meer algemene en abstracte betekenislagen in dat woord. Het woord 'plaats' is immers nogal bepaald. 'Ruimte' houdt de concrete, lokale ruimte (de plaats) in met bijvoorbeeld architecturale en omgevingskenmerken. Maar tegelijk roept het begrippen op als tijd-en-ruimte, betekenisruimte, interpersoonlijke ruimte, virtuele ruimte, maatschappelijke ruimte, interne psychische ruimte, transitionele ruimte, tussenruimte, sfeer en dergelijke. Kortom, 'ruimte' is ruimer dan 'plaats'.

What's in a name?

Een naam geven of iets benoemen is iets vastzetten om het hanteerbaar en denkbaar te maken. Het is een daad van constructie, waarbij men nooit volledig beseft wat er allemaal vastgezet wordt. Benoemen houdt dan ook onvermijdelijk in dat een en ander komt vast te zitten, een risico dat des te groter wordt naargelang de benoeming meer bepaald is of vol aan betekenis. Om de ervaringsruimte open te houden voor medewerkers, ouders én kinderen is er een arbeid van deconstructie nodig.

We dienen dus op tijd en stond onze begrippen op te ruimen, onze woorden uit de weg te ruimen om een weg te kunnen maken, een ruimte voor het leven, het volle chaotische leven. Om ruimte te kunnen bieden aan ontmoetingen allerhande, dienen we dus het idee los te laten dat we een ontmoetingsplaats zijn. De benaming 'huis van het kind' is misschien interessanter, want meer open, minder vol aan betekenis.

Ik vind die naam goed gevonden: een huis VAN het kind; en dus niet VOOR het kind. Want 'voor het kind': dat houdt een programma in van volwassenen voor kinderen. 'Van het kind' opent telkens weer de vraag: als dat hier van het kind is, wat vraagt dat kind dan? Waar heeft het kind behoefte aan? Wat verlangt het?

Misschien moeten we ook het woord 'kindvriendelijk' opruimen? Het is een vraag. Zouden we dat woord niet reserveren voor restaurants (spaghetti en gemalen vlees, kleine porties)? Ik houd geen betoog om onvriendelijk te doen tegen kinderen. Alhoewel: zo'n Meneer Aert die mag er toch bij in Sesamstraat - een rare, brommende, grommende, malcontente meneer? Zit het onvriendelijke ook niet in de aard van de mens, groot of klein? Waarom zouden we dat ook niet ontmoeten?

In de verbeeldingswereld van de volwassene is het kind zowel een god (een koning) als een monster (een polymorf pervers wezen). De god die onze dromen zal waar maken en onze tekorten zal opvullen, tenminste als we dat monster opgevoed krijgen. Tegenover wie zullen we vriendelijk zijn: de god of het monster?

De stichters van het eerste *maison verte* toonden moed (gebaseerd op hun klinische ervaring): door geen naam te geven aan hun project (zich in een achteraf te laten benoemen door de kinderen zelf) en door het opzet sober en eenvoudig, met een minimum aan vooropgestelde doelstellingen te formuleren, hebben zij een nieuwsoortige ruimte in de samenleving gecreëerd. Zodoende wordt de dagelijkse creatie van deze ruimte de verantwoordelijkheid van alle bezoekers: kinderen, ouders, grootouders, onthaalmedewerkers. Door te accentueren wat de ruimte *niet* is – geen kinderopvang, geen behandelcentrum – opent dit elke dag opnieuw de vraag naar wat het dan wel voor ruimte is. En het antwoord kan zich slechts in het concrete vormen als datgene wat de aanwezigen er die dag van *maken*

Wat is ontmoeten?

Zo zijn we aanbeland bij moeilijke vragen: wat is ontmoeten? Wat gebeurt in de ontmoeting? Is dat hetzelfde voor baby's, peuters en volwassenen? Voor geliefden en vreemden?

Als ontmoeten tegenkomen betekent, wat kom je dan tegen? Wat moet er gebeuren wil je iemand tegenkomen, op het lijf lopen? Misschien ben je iemand pas echt tegengekomen wanneer je erover droomt?

In deze dia volgen enkele ideeën over wat je zoal kan tegenkomen in een OP:

- het andere in de ander en in zichzelf
- het vreemde in de intimiteit
- de eigen verloren kindertijd
- mijn mama is hier ietsjes anders dan thuis
- een vuile waarheid (in een verspreking bvb)
- de eigen macht en onmacht bij het laten naleven van een regel
- culturele verschillen
- de ervaring ontmoet een woord
- het volslagen nieuwe van een kinderstem
- een tik op je hoofd omdat een ander jouw speelgoed wil
- het ondraaglijke van de totale afhankelijkheid van baby's
- de glimlach van de ruimte
- oneindige opsommingen

Levinas kan een inspirerend spoor leveren: 'Rencontrer un homme, c'est être tenu en éveil par une énigme.' (Een mens ontmoeten is voortdurend aangewakkerd worden door een raadsel.)

Samengevat en om te onthouden:

ontmoeten is niet niet-moeten (maar: het is er het begin van);
er moet niet ontmoet worden in een OP (of: ontmoeten is geen doelstelling van een OP);
huis van het kind is misschien een betere benaming (niet voor maar *van*)

Hoe kunnen de maisons vertes inspireren bij het opzetten van een OP?

Verwijs naar het boek voor vele praktijkillustraties en praktische tips.

Zoals reeds aangehaald startten de MV met zich negatief te definiëren. Van de onthaalmedewerkers wordt vooral gezegd wat ze allemaal niet doen: niet animeren, niet opvoeden, niet goed- of afkeuren, niet adviseren, niet begrijpen, ...

Veel niet doen = laten leven. Ruimte bieden aan het leven. Al dat negatieve is dus nogal positief.

Van de instelling wordt gezegd wat het niet is: het is geen zorgcentrum, geen kinderopvang, geen baby-of peuterschool. Eigenlijk is een MV dat wel en intussen kunnen we zelfs aanvullen:

het is:

preventieve gezinsondersteuning, opvoedingsondersteuning, ontwikkelingsverrijking, samenlevingsopbouw

een binnen-en buitenspeeltuin met hostessen

het is buurtwerk, het is een preventieproject op het vlak van de ggz, het is een initiatief van coëducatie (een samenplek)

een café bébé, een toren van globaal brabbelen, een villa m'bomma, een salon bobonne

een oefenruimte tussen schoot en school (taal, omgaan met anderen en vreemden, met separatie,...) , een ruimte van passage

een zelfhulpgroep voor kersverse moeders en vaders

een cultureel centrum voor baby's, een peuterlounge

Dat is het allemaal, een maison verte. Maar OM dat te kunnen zijn, is het dat allemaal NIET, een maison verte. En hopta, we zijn weer aan het opruimen, om ruimte te maken.

Anders gezegd: het is dat allemaal, maar niet op de eerste plaats. Of nog: het dient daar niet voor. Het gaat niet om doelen die gesteld worden, maar er zijn wel veel neveneffecten.

Onkenbare en onmeetbare effecten. Waar dient het dan wel voor? Om te leven, samen te leven, zo je wil. En dat is dan zoals in het leven: het is allemaal dat niet.

Van de MV wordt gezegd dat ze een nieuwsoortige ruimte zijn, een nieuw dispositief in de samenleving. Een maatschappijhuisje. Een huis van het kind. **Wat zijn de funderingen, wat zijn de muren, ramen en deuren van dat huis?**

Funderend zijn de 3 werkingsprincipes:

1 aanwezigheid hechtingsfiguur

2 administratieve anonimiteit

3 talige uitwisseling (talen en betalen)

1 aanwezigheid hechtingsfiguur

De regel dat de opvoeder fysiek aanwezig dient te blijven in de ruimte, is funderend voor de ruimte die voor het kind gecreëerd wordt. Het werkt als fond, als grond. Het sluit aan bij de nood van kleine kinderen aan veiligheid en voorspelbaarheid. Het zijn deze ervaringen die een **basis** van zekerheid zullen vormen. Het gaat om de zekerheid van een identiteit, maw: iets blijft identiek; en zo zullen de ervaringen van steeds hetzelfde het 'zelf' worden.

Door als medewerker op deze fundamentele regel nooit uitzonderingen toe te staan (vlug eventjes een boodschap doen) wordt de ruimte voor het kind veilig en voorspelbaar, bekleed met de mantels van ouderliefde. Vanuit dergelijke ervaringsruimte is het ontmoeten van andere kinderen en volwassenen iets helemaal anders dan dit te doen bvb vanuit een ruimte voor kinderopvang. In dat laatste geval hechten vele kinderen zich uit angst aan de vervangouder; omdat de fond wegvalt, dient er aangeklampt te worden (vallen is één van de diepste mensenangsten). Ontmoetingsplaatsen kunnen op dit vlak, op deze fond potentieel rijkere

ervaringen bieden. Als experimenteerruimte omdat het kind tegelijk enerzijds veiligheid en vertrouwdheid en anderzijds lichte onvoorspelbaarheid kan ervaren. Vertrouwdheid door de gegarandeerde aanwezigheid van de hechtingsfiguur; onvoorspelbaarheid door de aanwezigheid van steeds wisselende onbekenden.

In een eigen ritme van er zich voor te openen en van af te sluiten kan het contacten aangaan met anderen, gesteund door vader of moeder. In bewegingen van de schoot en er weer op, vastklampend aan moeders benen en loslatend. Met een ouder die als achtergrondfiguur zekering levert en / of die op de voorgrond kan aanmoedigen en beschermen.

Dit principe is voor de eerste MV zeer belangrijk; de inspiratie ervoor kwam zeker ook uit de kliniek waar vast te stellen is dat veel symptomen en ontwikkelingsproblemen bij kinderen terug te voeren zijn op slecht doorlopen separatie-ervaringen. Onze cultuur is daar nogal veeleisend naar kleine kinderen – dat zeggen ons ook vele ouders uit andere landen.

De noodzakelijke opeenvolgende en toenemende scheidingen van de ouders gebeuren bij ons vaak bruusk en overweldigend, met alle schadelijke gevolgen van dien. Bruusk wanneer weinig geleidelijkheid en gepaste dosering aan het kind geboden wordt. En overweldigend wanneer de meer omvattende scheidingen (naar de kribbe, naar school) aan het kind opgelegd worden meer volgens een economische logica dan aansluitend bij het tempo van toenemende scheidingen tussen die ouder en dat kind. Voor kinderen die weinig of geen sociale ervaringen hebben kunnen opdoen, is de eerste kribbedag of de eerste schooldag een zeer moeilijke hindernis. Zeker voor hen zijn de eerste MV uitgevonden – en eigenlijk is daarmee het warm water uitgevonden.

2 administratieve anonimiteit

Dit principe houdt praktisch in dat bezoekers niet worden gecategoriseerd. Er wordt geen anamnese gevoerd, geen informatie verzameld. Er worden geen dossiers bijgehouden; er wordt niet overlegd met verwijzers. Op de teamvergaderingen worden geen casussen besproken. De medewerkers brieven elkaar ook niet met de laatste nieuwtjes over een kind of een ouder.

Het is u opgevallen: er wordt weer veel niet gedaan, veel uit de weg geruimd. En net dit verrijkt de ruimte voor de bezoekers; en laadt de ruimte op met mogelijkheid. Bijvoorbeeld: een moeder had een miskraam, vertelt erover aan één medewerker. Deze brieft dat niet door. Zo kunnen de andere medewerkers onbevangen blijven en dus ontvankelijker op het moment dat die moeder dat verhaal opnieuw zou doen. Ze kunnen in het moment reageren, op hun eigen subjectieve manier. Dit biedt de kans aan de moeder om haar verhaal op verschillende manieren te doen; want ze wordt steeds verschillend beluisterd. Al zijn deze verschillen minimaal, ze helpen het verhalend verwerken bij de moeder vooruit. Op deze manier wordt het toeval geprogrammeerd en kan er iets gebeuren in het authentieke van de onvoorbereide ontmoeting.

De administratieve en sociologische anonimiteit zorgt rechtstreeks en onrechtstreeks voor een lage drempel. Bovendien bevordert het uitwisselingen in een intersubjectief (aanraakbaar) register omdat de sociale hiërarchie buiten haakjes gezet wordt. Sociale status, beroep, inkomen, enzovoort worden zo minder belangrijk gemaakt.²

Dat vele niet-doen (of het positieve van het 'laten') zorgt voor eenvoud en elegantie. Wellicht zijn dit de sleutelwoorden in het boek VAR. Eenvoud is niet simpel; niet simpel als bonjour. Het is soms een complexe arbeid om de eenvoud te installeren en te onderhouden, om de bonjour simpel te houden. Eenvoud en elegantie in alle geledingen van de organisatie. Bvb: het kan de ontmoetingen een vreemde kleur geven wanneer in de raad van bestuur mensen zitten met een eigen agenda, met allerlei doelstellingen vanuit de sector waarin ze werkzaam zijn. Bvb kinderen sneller naar school laten gaan, het gebrek aan kinderopvangplaatsen beperken, het kind Nederlands leren of fruit leren eten, enzovoort; Dergelijke doelstellingen verarmen de mogelijke ruimte, waarin al deze maatschappelijke keuzes en problemen, sowieso toch aan bod komen - dat hoeft niet gestuurd te worden. Ik kom daar straks nog even op terug.

Er is dus een continue arbeid nodig, noest en alledaags (zweeten en zwoegen), van het vrij maken van de wereld voor het kind, de ouder, de medewerker. Een wereld die we steevast en onophoudelijk ontmogelijken met onze determinaties, onze vaste overtuigingen en plannen, en last but not least, met onze 'goede bedoelingen'.

Eenvoudige gebaren kunnen de sfeer toonzetten, de ruimte vorm geven. Het meest gekende van de MV is het bord met kindernamen.

Het kleine en doordachte gebaar van de voornaam van het kind voor iedereen zichtbaar te noteren creëert een sfeer waarbij kinderen voelen dat het een plek voor hen is. En dit zonder dat ze in het middelpunt van de aandacht komen te staan – op het bord staan immers vele namen. Dit eenvoudige gebaar schept een sfeer waarbij ouders zich uitgenodigd voelen om naast het keuzen en babbelen ook te spreken over ontwikkeling en wording van hun kind en van zichzelf als ouder.

In het boek VAR komen twee andere sleutelwoorden telkens terug naast eenvoudig en elegant: sober en discreet. Zo noemen we de houding van de medewerkers. Ze zijn aanwezig in hun subjectiviteit zonder persoonlijk te worden (ze zijn 'aanraakbaar'). Ze zijn niet onpersoonlijk maar geven geen inzage in hun persoonlijk leven. Ze zetten hun sociale persona buiten haakjes, zonder ervan uit te gaan dat er zoiets als een sociale neutraliteit bestaat. In hun aanwezigheid bij de kinderen en ouders zijn ze er zich van bewust dat de gedachten en gevoelens, die sommige gebeurtenissen oproepen, bepaald zijn door de eigen familiale en opvoedingsgeschiedenis. Ze trachten met kiesheid en dus met vrijheid een eventuele reactie of tussenkomst te kiezen. Dit principe zit ook in de organisatie: het belangrijkste selectie criterium

² Gaandeweg vonden we de 'a' in 'anoniem' te streng en te bureaucratisch en niet overeenstemmen met wat er gebeurt in de ontmoetingsplaats. We spreken nu eerder over het 'prenonieme', met een neologisme van Denis Vasse uit Lyon.

bij de aanwerving van nieuwe medewerkers is de capaciteit en bereidheid om zichzelf in vraag te stellen.

We hadden het tot zover over 2 vd 3 funderende werkingsprincipes die de ruimte vorm geven: de aanwezigheid vd hechtingsfiguur en de administratieve anonimiteit, kortom de lage drempel. We onthouden de woorden eenvoud en elegantie; soberheid en discretie. We onthouden: heel veel niet doen zodat er veel mogelijk wordt, zodat de ruimte kan beginnen glimlachen. We onthouden dat de ruimte verzorgd dient te worden, en dat dit het belangrijkste werk is van de medewerkers.

Een derde funderend werkingsprincipe wordt in het boek uitgewerkt onder de titel ‘talen en betalen’. Hierbij gaat het erom dat we er van uitgaan dat een mensenkind van bij de geboorte in een talige uitwisseling leeft met de anderen en de wereld. Dat talige kan ook woordeloos zijn en bijvoorbeeld lichaamstalig.

We bieden veel ruimte aan het woord, we laten het rondgaan. En in die rondgang schept het woord ruimte. In het boek is er veel over te lezen, over hoe woorden ruimte kunnen vernietigen dan wel scheppen. Hier beperk ik mij tot het vers van een dichter: ‘In het woord lopen wij elkaar op het lijf als afwezig’.

Tot zover de fundamenteën. Zeker het eerste werkingsprincipe sluit aan bij de belevingswereld van de baby: de aanwezigheid in de ruimte van de hechtingsfiguur waar ze overigens verder mentaal afwezig kan zijn. En mag zijn.

Het dak van een OP zou je kunnen denken als de volledige organisatie, met de raad van bestuur en alle geledingen. De leden van de bestuursraden van zowel Speelbrug als speelOdroom zijn in de eerste plaats betrokken partners in het voeden en ondersteunen van het inter-relationale weefsel tussen de medewerkers. En dit vanuit de overtuiging dat het net dit weefsel is dat bepalend is voor de onthaalsfeer en dus voor de openheid die ouders en kinderen kunnen vinden in de ontmoetingsplaats. Er wordt gestreefd naar organisatorische lichtheid.

Bovendien denken de beheerraadsleden met dezelfde ‘negatieve’ principes die de werking van een *maison verte* schragen. Er wordt veel niet gedaan (opgeruimd): meten, controleren, statistische doelen stellen, externe belangen behartigen (bijvoorbeeld inclusie voor interculturele werkers; vroegdetectie voor ggz-werkers, schoolparticipatie voor onderwijzers, plaatsen in de kinderopvang creëren, ...).

De wind die aan de top van een organisatie waait, laat zich voelen aan de basis, en via de medewerkers tot bij de ouders en kinderen. Zowel inrichters als onthaalmedewerkers dienen dus hun nutteloosheid hoog in het vaandel te dragen. Het is immers de verzaking aan allerlei idealen van bijvoorbeeld effectiviteit en efficiëntie die een vrije en open ruimte schept voor ontmoetingen.

Het kunnen verdragen van onder andere onbegrip en gevoelens van nutteloosheid hoort er bij. De dichter Keats noemde dit *negative capability*, het vermogen om niet naar feiten en redenen op zoek te gaan. Winnicott heeft het over de toelating om in het niets te verwijlen.

We hadden het over 3 funderingen en over het dak. Wat zouden nu **de muren, de ramen en deuren** van het huis zijn? Deze worden gevormd door regels in het samenleven; én door de houding en de ethiek van de onthaalmedewerker.

Dat samenlevingsregels aangeboden worden, sluit aan bij de ontwikkelingstaken van het iets oudere kind. Niet voor niets heten peuters peuters. Ze peuteren in hun drang om de wereld te leren kennen. Ze peuteren aan alles en iedereen. Omdat dit onleefbaar is dient een 'neen' gevonden en gemaakt te worden als een grens om het samen leven mogelijk te maken.

Het genie van de stichters van de MV toont zich andermaal in de eenvoud en elegantie van de aangeboden structuur. In de MV gaat het om helder geformuleerde regels die zorgvuldig gekozen zijn.

Niet over de rode lijn fietsen; aan de tafeltjes eten en drinken; binnenspeelgoed blijft binnen en buitenspeelgoed blijft buiten.

Er zijn in het samenleven tientallen ongeschreven regels die vaak pas duidelijk worden wanneer ze overschreden worden. Niet met het vuilnis uit de vuilnisbak spelen. Niet op de muur tekenen. Niet plassen op de grond. Niet voortdurend roepen. Enzovoort.

De elegantie schuilt in het van bij aanvang formuleren van slechts drie regels. Zo wordt een duidelijke scène gecreëerd waarop kinderen hun verhouding tot samenlevingsregels kunnen onderzoeken en vorm geven in voortdurende wisselwerking met de opvoeders. Door deze regels naar voor te halen en af te bakenen komen de vele andere regels op de achtergrond waardoor de pedagogische ruimte vereenvoudigt. Het geeft rust dat er niet voortdurend 'opgevoed' moet worden. Deze vereenvoudiging heeft effect op alle aanwezigen: ouders en kinderen, maar ook op de onthaalmedewerkers.

Regels vormen muren, ze brengen onderscheid. Iets hier en niet daar. Kaka op het potje en niet meer in de luier.

De openingen in de muren, de ramen en deuren, komen overeen met de openheid, het onthaldend werk en de luisterbereidheid van de medewerkers. In het boek wordt hierover uitgeweid, en zijn er ook vele voorbeelden te vinden. Belangrijk is dat deze houding gedragen wordt door een ethiek. Ik had het er reeds over: een ethiek van soberheid en discretie, van subjectief (dus aanraakbaar) aanwezig te zijn zonder persoonlijke voorkeuren, oordelen of belevenissen in te brengen. Het zijn de ouders die opvoeden; wij nemen dat niet over.

Fundamenten, een dak, muren en muuropeningen: we hebben ruimte. Een ruimte van mensenwerk. Het onderhouden van deze ruimte is een continu en alledaags werk. Veel opruimen dus, om het mogelijke te maken.

Het **verzorgen van de ruimte** is ook het weefsel tussen medewerkers verzorgen, met kleine gebaren, in harmonie en conflict. Zodat we met haken en ogen kunnen aaneenhaken, waaraan dan weer bezoekers kunnen aanhaken.

De belangrijkste methode hierbij in de MV is de **intervisie**. Op geregelde tijdstippen spreken we samen over wat we meemaken. Dat verrijkt ons, aan inzichten en perspectieven, aan

aanraakbaarheid. Dat verarmt ons, we kunnen ons bevrijden van het teveel – bvb irritatie, maar ook: een teveel aan genot, aan weten, enzovoort. Het is ook niet te onderschatten hoe belastend het kan zijn om open te staan voor de archaïsche psychische processen bij kleine kinderen. Cf VAR

interludium

Nele had een inspirerende lezing gevraagd; zelf word ik vaak geïnspireerd door kunst. Ik toon u het werk van twee beeldhouwers: Rachel Whiteread en Anish Kapoor. Probleem natuurlijk is dat ik dit enkel tweedimensionaal kan tonen.

Whiteread toont het negatief van de ruimte. De massa van het Niets. Zo toont ze hoeveel leegte er is, en dus hoeveel mogelijkheid er is om met die leegte iets te doen. Net omdat ze het opake, het ondoordringbare, het volle van de lege ruimte toont – krijg je ruimte in je hoofd voor ideeën over ruimte. Maar je moet eerst de afgrond over, het afzichtelijke onder ogen zien om zicht te krijgen. Een zicht dat kinderen meer hebben dan volwassenen.

De grote werken van Kapoor ervaren we als van een poëtische lichtheid; eenvoudig en elegant. Ik toon het u omdat dit in de realiteit zeer zware constructies zijn: tonnen zwaar. Bovendien hebben er verschillende ingenieurs aan gewerkt. De MV hebben een theoretische onderbouw, die door sommigen misschien als zwaar ervaren wordt. Maar in de werking en de beleving bedoelen zij licht te zijn.

Er is niets zo praktisch als een theorie en niets zo theoretisch als een praktijk. Hoed u voor mensen die tegen theorie zijn, ze verdonkeremanen hun eigen theorieën. Kapoor laat die paradox zwaarte – lichtheid zien. (De poëzie doet dat ook. Wetenschappelijk gezien is het gewicht van een kilo lood gelijk aan een kilo veertjes. Maar we weten allemaal dat een kilo veertjes lichter zijn.)

En dan nu **voor de gevorderden**. Iets wat ik niet heb durven schrijven voor de publicatie van het boek. Het gaat over een geheim. OP kunnen mooie plekken zijn. Plekken waar iets gemaakt wordt: plezier, verschil, geluk. Niet-dingen die gemaakt worden. De dingen die ons, klein en groot, mens maken.

Ik liet dit vignet lezen aan enkele collega's; en ze herkenden het, ze hadden het ook al meegemaakt. Al hadden ze er nooit over gesproken en zouden ze er niet over spreken. Ze vroegen zich wel af hoe u daar als publiek op zou reageren. En via Rilkes *Weltinnenraum* eindigen we bij de glimlach van de ruimte.

Drie kwartier voor sluitingstijd. Het is druk geweest. De grootste groep ouders en kinderen is vertrokken; zes ouders en zeven kinderen zijn nog aanwezig, samen met de echo's van het gejoel van eerder op de dag.

De late namiddagzon zorgt voor strijklicht. Stilaan begint de stilte te schemeren. Tot ik mij realiseer dat het in de ruimte volledig stil is. Elk kind is rustig bezig, apart tezamen. De ouders kijken het aan, apart tezamen. Ineens lijkt er bij de volwassenen een besef te zijn dat de ruimte veranderd is. Het is een besef, gedeeld via oogcontact en glimlachjes. De ruimte is volledig geworden; ze is geworden wat ze is, ruimte. Vol rustige activiteit, leeg aan betekenissen die van elders komen. Er is slechts wat er is. En dat is geluk, zowel in de zin van iets wat ons toevallig als mogelijkheid en kans (*chance*), als in de zin van *happiness: it happens*, het gebeurt. Het is een goed uur, *une bonne heure*.

De oogcontacten zijn schichtig, het glimlachen beduusd, omzichtig. Alsof we alle aanvoelen dat er niet benadrukt mag worden, dat er zelfs niet benoemd mag worden. De ruimte is een sfeer als een zeepbel, even veerkrachtig als fragiel. Binnen de bel is het leeg, en op het zepig vlies wordt de wereld, de volle wereld weerspiegeld. Of, meer vanuit kinderperspectief, er zijn verschillende zeepbellen die samen schuim vormen.

Het is een ervaring op de rand. Het is een ervaring van de rand, van de afgrond. Er is geluk maar ook vrees: dat één beweging of één woord de sfeer van bijzondere alledaagsheid kan vernietigen zodat we weer in het routineuze en het banale terechtkomen.

De randen van de afgrond zijn aan de ene kant: het zijn of het leven zelf; aan de overkant: het bestaan. De spanning, de intensiteit tussen beide lijkt maximaal opgerekt, en werkt zowel inspirerend als deugddoend ontspannend. De kinderen gaan volledig op in hun spel, hun onderzoek van de wereld. De volwassenen bestaan niet meer als persoon met eigenschappen, met lijstjes, met kenmerken. Ze bestaan het te leven, enkel te leven. Ze geven aandacht, ze geven dus niets, leegte. De tijd bestaat niet meer; er is geen toen, geen nu, geen straks. De plaats is opgegaan in ruimte. Hier is de wereld en ook het daar van de wereld is hier. Later zal blijken dat we tijd verloren hebben; dat we nergens waren, en overal.

Het duurt drie kwartier. Geen kind huilt of valt of maakt lawaai.

En dan trekken we onze jassen aan en duiken we weer ons bestaan in.

Is dit Rilkes *Weltinnenraum*, de wereldbinnenruimte?

Is het *ziel* als de spanningsboog boven de leegte van de verhouding tussen ons leven en ons bestaan?

Het was een bezielende ervaring; en het is als zodanig nog steeds werkzaam wanneer ik er aan terug denk op ziellose of zielige momenten, zwervend in de verloren hoeken van mijn bestaan als onthaalmedewerker. Waar ik de wacht houd bij de glimlach van de ruimte.